Jii ni Kuma

Jii bɛ taa cogo di kuma kɔnɔ, jii fɛɛrɛw walima jii caman fɛɛrɛw dɔnni, ani jii dilanni ka nɔgɔya walasa ka nɔgɔya mara yɔrɔ jii caman bɛ yɛlɛn.

KƆNƆKOW

1 Modulu in b'a dɔnni ye i ka dɔnniya bonya ko ji bɛ don jiri kɔnɔ cogo min, a bɛ taa a fɛ cogo min, ani a bɛ bɔ a la cogo min.
2 JI NI KONGODENW
3 Joli min ye ji bɛ taa cogo di?
4 Jì
5 Ji bɔli ni ji taama
6 Jìdiɲɛ-kɔnɔ-jì-cɛɲɛ
7 Nka ni **evapotranspiration** ka bon kosɛbɛ (ni **hɛrɛ** ka bon, ni **fɛn** ka bon, ni **jɔrɔn** ka bon), **yiri** bɛ se ka **ji** bɔ kosɛbɛ
8 A laban, yiri bilen ye i n'a fɔ an ka golo:
9 I n'a fɔ ko an ka **fari** ye, **yiri-bara** bɛɛ ka kan ka **lakana** :
10 Jii-ɲinini bɛ kɛ ka kɛɲɛ ni mun ye?
11 A ka sigi
12 Maji-ɲɛnajalan kɔrɔw ye minnu ye, olu dɔnni?
13 N'an ye ji ɲininga:
14 Jì minni ka ɲi ani ka jii gatira dugukolo kɔnɔ cogo di?
15 Sigi ko don, tile ko don, anw sɛbɛn na
16 Mun na i bɛ jikuru don dugukolo kɔnɔ?
17 Saa bɔra kɛlɛbɔlen don
18 ANI
19 Jii ka fisa yiri ni ɲɛnamaya ye: a bɛ don jijiw fɛ, ka taa filaw la ka bɔ

Modulu in b'a dɔnni ye i ka dɔnniya bonya ko ji bɛ don jiri kɔnɔ cogo min, a bɛ taa a fɛ cogo min, ani a bɛ bɔ a la cogo min.

A b'i dɔnniya bonya fana i ka **foroba ji donni** kan, ka dɔn ni ji ka ca jiri la walima ni ji ma ca a la, ani ka ji sigi duguma ni **fɛɛrɛ nɔgɔmanw** ye.

JI NI KONGODENW

JI NI KONGODENW

Joli min ye ji bɛ taa cogo di?

Joli min ye ji bɛ taa cogo di?

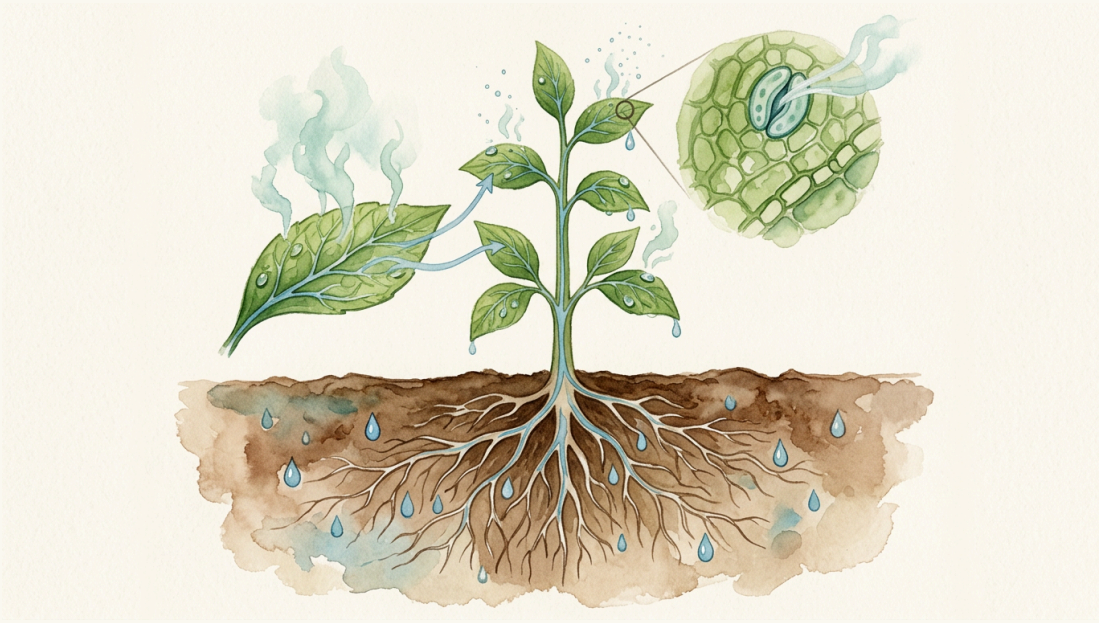
Jì

Jì

Jì b’a dòn ka **dugukolo-jɛnman** nɔgɔn-nɔgɔnba dɔw jigin, i n’a fɔ **azɔti**, **fɔsifɔri**, **pɔtasɔmu**, **kalisiyɔmu**. O cogo kelen na, jì bɛ **oligoeliman** dɔw fana jigin i n’a fɔ **bɔri**, **zɛnki**, ni dɔw wɛrɛw.

Nɔgɔn-nɔgɔnba ninnu bɛ baara kɛ kosɛbɛ **fotosɛntɛzi** ni yiri ka baara kɛrɛnkɛrɛnnen wɛrɛw la.

Ji bɔli ni ji taama

Ji donna yiri kɔnɔ a jijiw fɛ. A bɛ dugukolo kɔnɔko minnu bɛ sɔrɔ, olu lafili a fɛ.

Ji bɛ gɛn ka taa yiri bla la, a bɛ taama ji-sɛgɛn-yɔrɔ dɔw kɔnɔ minnu bɛ wele ko **xylèmes**.

Taama in bɛ se ka kɛ n'o kɛra sababu ye ko: **ji bɔli**.

Ji bɔli, o ye ji fili ye:

- yiri bla fɛ, a bɛ bɔ yɔrɔ fitininw dɔw fɛ minnu bɛ wele ko **stomates** (o tuma o bɛ wele ko ji bɔli);
- ani dugukolo fɛ, a bɛ bɔ ni nɛnɛ ye.

Ni ji bɔra stomates fɛ, o bɛ kɛ ka kɛɲɛ ni ji-bɔlan ye: yiri bɛ ji bɔ a jijiw fɛ walasa ka ji fili in laban, o bɛ ji ni dumuni-ko bɛɛ taama yiri kɔnɔ.

Jìdiɲɛ-kɔnɔ-jì-cɛɲɛ

Jì-cɛɲɛ-fanga

Fɛn wɛrɛw b'a dɛmɛ ka jì-cɛɲɛ kɛ:

- **Jì-cɛɲɛ-fanga**: b'a sùn ka jì ta ka segin san fɛ.
- **Jìdiɲɛ-kɔnɔ-jì-cɛɲɛ**: b'a to jì bɛ se ka taa san fɛ yiriw ka jì-cɛɲɛ-yɔrɔw kɔnɔ.

O siratigɛ in ka fisa yiriw ye, janko u ka se ka jì ni fɛŋɛnɛw ta minnu ka fisa u ye.

7

Nka ni **evapotranspiration** ka bon kosɛbɛ (ni **hɛrɛ** ka bon, ni **fɛn** ka bon, ni **jɔrɔn** k...

Nka ni **evapotranspiration** ka bon kosɛbɛ (ni **hɛrɛ** ka bon, ni **fɛn** ka bon, ni **jɔrɔn** ka bon), **yiri** bɛ se ka **ji** bɔ kosɛbɛ

ka **ji** bɔ kosɛbɛ... ka **ji** bɔ a la.

A laban, yiri bilen ye i n'a fɔ an ka golo:

A laban, yiri bilen ye i n'a fɔ an ka golo:

A bɛ nɛnɛ kɛ ni wulilen dɔgɔmanw ye minnu tɛ yɛlɛn, i n'a fɔ golo ka wulilenw.

A bɛ ji bɔ, i n'a fɔ nɛnɛ. Ni sogow ka jajuya walima ka gɛlɛn, a bɛ ji bɔ kosɛbɛ, i n'a fɔ an ni an bɛ nɛnɛ kosɛbɛ.

Ni an ka gɛlɛn kosɛbɛ walima an ma ji min ka ca, an bɛ kɛ farinɛ ye: o kelen de ye yiri fana ye!

PARTIE 9 SUR 19

9

I n'a fɔ ko an ka **fari** ye, **yiri-bara** bɛɛ ka kan ka **lakana** :

I n'a fɔ ko an ka **fari** ye, **yiri-bara** bɛɛ ka kan ka **lakana** :

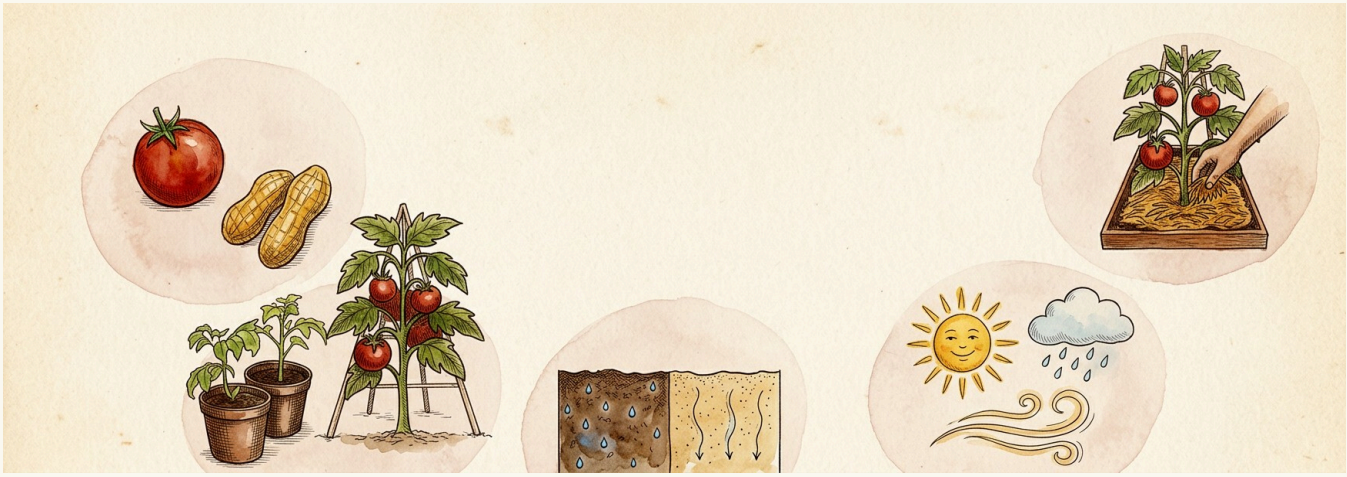
- ka bɔ **ji-baara** la.

Jii-ɲinini bɛ kɛ ka kɛɲɛ ni mun ye?

Jii-ɲinini bɛ kɛ ka kɛɲɛ ni mun ye?

A ka sigi

A ka sigi

- **Paillage** ka sigi **Aw ka bin ye ji-barakɛcogo ye JI-BARAKƐCOGOW BƐ KAN KAN A ka bonya cogoya Dugu Aw ka bin**: bin dɔw bɛ ji caman ɲini ni tɔw ye.

A ka bonya cogoya: bin fitini bɛ ji caman ɲini.

Bɔgɔ dugu bɛ ji mara, nka **cɛnɛ dugu** bɛ ji bila ka taa.

Jololi, **fɛn**, **kɔgɔya** n'a bɛ kɔgɔya cogo min na.

Paillage, **compost** ani **charbon** ka sigi dugu kɔnɔ.

Samiyɛ

Maji-ɲɛnajalan kɔrɔw ye minnu ye, olu dɔnni?

Maji-ɲɛnajalan kɔrɔw ye minnu ye, olu dɔnni?

Maji-ɲɛnajalan kɔrɔw ye minnu ye, olu dɔnni?

- **Jolilen:** Kungo ka teli ka jolilen. A ka teli ka kɛ ni tilen-ɲɛ ka bon ye, walima ni ji ma sɔrɔ ka se a ma.
- **Yelen-ɲɛ:** Kungo yelen-ɲɛ ka teli ka kɛ kɔnɔna-yelen-ɲɛ ye, nka a bɛ se ka kɛ yelen-ɲɛ-ɲɛ ye fana.
- **Jolilen-ɲɛ:** Kungo jolilen-ɲɛ ka teli ka kɛ kɔnɔna-jolilen-ɲɛ ye, nka a bɛ se ka kɛ jolilen-ɲɛ-ɲɛ ye fana.
- **Kungo-ɲɛ:** Kungo-ɲɛ ka teli ka kɛ kɔnɔna-kungo-ɲɛ ye, nka a bɛ se ka kɛ kungo-ɲɛ-ɲɛ ye fana.
- **Kungo-ɲɛ-ɲɛ:** Kungo-ɲɛ-ɲɛ ka teli ka kɛ kɔnɔna-kungo-ɲɛ-ɲɛ ye, nka a bɛ se ka kɛ kungo-ɲɛ-ɲɛ-ɲɛ ye fana.
- **Kungo-ɲɛ-ɲɛ-ɲɛ:** Kungo-ɲɛ-ɲɛ-ɲɛ ka teli ka kɛ kɔnɔna-kungo-ɲɛ-ɲɛ-ɲɛ ye, nka a bɛ se ka kɛ kungo-ɲɛ-ɲɛ-ɲɛ-ɲɛ ye fana.
- **Kungo-ɲɛ-ɲɛ-ɲɛ-ɲɛ:** Kungo-ɲɛ-ɲɛ-ɲɛ-ɲɛ ka teli ka kɛ kɔnɔna-kungo-ɲɛ-ɲɛ-ɲɛ-ɲɛ ye, nka a bɛ se ka kɛ kungo-ɲɛ-ɲɛ-ɲɛ-ɲɛ-ɲɛ ye fana.

N'an ye ji ɲininga:

N'an ye ji ɲininga:

Dugu be kɔnɔ gbo.

Joliw be nɔgɔya, u be dusu sa, walima u be bin, walima u be nɔnɔya.

Ɲɛnajalan be gɛlɛya.

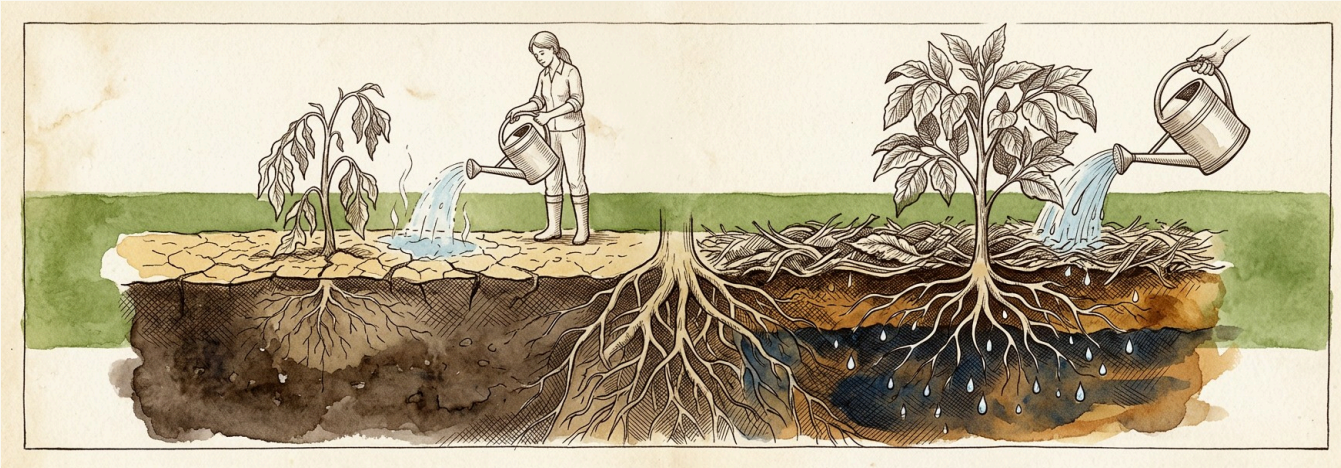
N'an ye ji caaya:

Joliw be fɛnɛnɛ hali ni dugu ye nɔgɔ.

Sunsun jugu: jijiw be bɔ, ani jijiw be faga.

Fɛnɛnɛw walima dɔgɔw be yɛlɛn.

Jì minni ka ɲi ani ka jii gatira dugukolo kɔnɔ cogo di?

Jì minni ka ɲi ani ka jii gatira dugukolo kɔnɔ cogo di?

Jì minni ka ɲi ani ka jii gatira dugukolo kɔnɔ cogo di?

Sigi ko don, tile ko don, anw sɛbɛn na

Sigi ko don, tile ko don, anw sɛbɛn na

Kɛlɛndon kɔnɔnw ye banhya kɛlɛ don: kɛlɛ, jɛkuluw sɛbɛn, kɔnkɔnw.

Anw ka fɔlɔfɔlɔ ye humidité dɔn.

Arroser kɛlɛ k'u bɛ wele ko kɛlɛ don, anw bɛ sɛbɛn na.

Mun na i bɛ jikuru don dugukolo kɔnɔ?

Mun na i bɛ jikuru don dugukolo kɔnɔ?

Mun na i bɛ jikuru don dugukolo kɔnɔ?

- **Jikuru** bɛ se ka dugu barika bonya ni a ka dugu-jɛgɛnw ni a ka dugu-jɛgɛnw ka baara kɛcogo ɲɛfɔli ye.
- A bɛ se ka **dugukolo ka dɔnkilidala** (nutriments) minɛ ani ka u labato, o bɛ se ka dɔnkilidala caman dɛmɛ ka to dugukolo kɔnɔ, ka dɛmɛ don yiriw ka u sɔrɔ ka ɲɛ.
- A bɛ se ka **dugukolo ka ji minɛcogo** ɲɛfɔ, o bɛ se ka dɛmɛ don yiriw ka to ka ji sɔrɔ hali ni tilen ka gɛlɛn.
- A bɛ se ka **dugukolo ka jɛgɛnw ka baara** ɲɛfɔ, o bɛ se ka dɛmɛ don yiriw ka dɔnkilidala sɔrɔ ka ɲɛ ani ka dugukolo ka barika bonya.
- A bɛ se ka **dugukolo ka pH** ɲɛfɔ, o bɛ se ka dɛmɛ don yiriw ka dɔnkilidala sɔrɔ ka ɲɛ.
- A bɛ se ka **dugukolo ka fɛnɲɛnɛnw** (toxines) minɛ ani ka u labato, o bɛ se ka dɛmɛ don yiriw ka to ka kɛnɛya.
- A bɛ se ka **dugukolo ka jɛgɛnw ka baara** ɲɛfɔ, o bɛ se ka dɛmɛ don yiriw ka dɔnkilidala sɔrɔ ka ɲɛ ani ka dugukolo ka barika bonya.
- A bɛ se ka **dugukolo ka fɛnɲɛnɛnw** (toxines) minɛ ani ka u labato, o bɛ se ka dɛmɛ don yiriw ka to ka kɛnɛya.
- A bɛ se ka **dugukolo ka jɛgɛnw ka baara** ɲɛfɔ, o bɛ se ka dɛmɛ don yiriw ka dɔnkilidala sɔrɔ ka ɲɛ ani ka dugukolo ka barika bonya.
- A bɛ se ka **dugukolo ka fɛnɲɛnɛnw** (toxines) minɛ ani ka u labato, o bɛ se ka dɛmɛ don yiriw ka to ka kɛnɛya.

Saa bɔra kɛlɛbɔlen don

Saa bɔra kɛlɛbɔlen don

Kɔnɔnte sɔrɔ: Jiri saabu ye

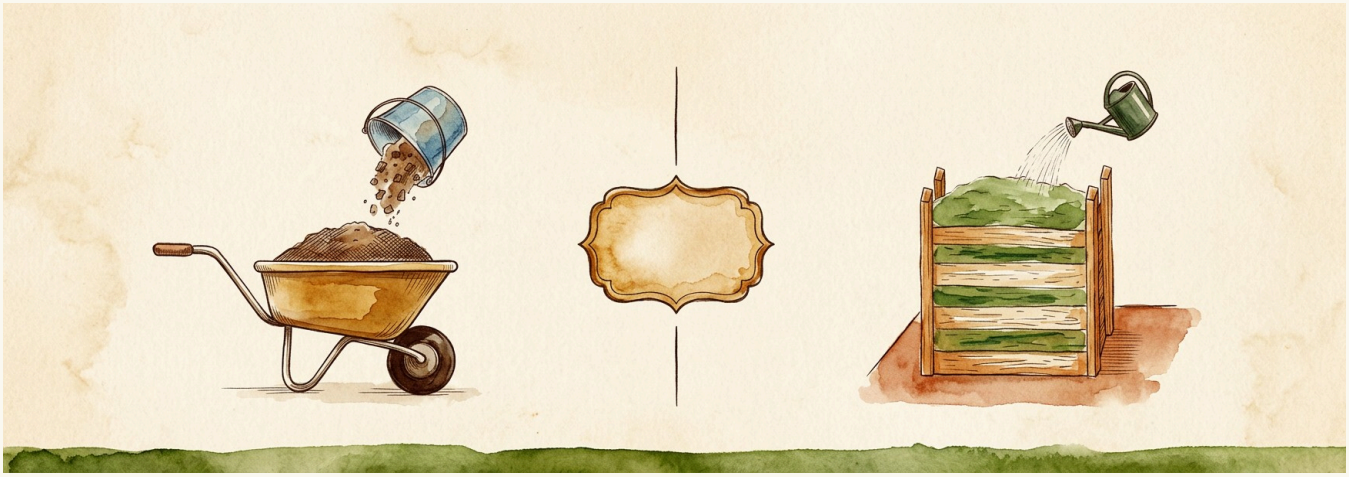
Charbon de bois broyé, charms biochar ye, kojugu ma don o bɔra kɛlɛbɔlen kɔnɔ.

Saa bɔra kɛlɛbɔlen don: Charbon ye ajɛkɛla bɛ bɔra kɛlɛ kɛ, o bɛ se ka bɔra kɛlɛbɔlen kɛ o kɔrɔ. O bɛ kɛlɛ saa jugu muw Cree, e jɔ e kɔtɔnɛ. O tɔgɔ tun bɛ se ka bɔra kɛlɛbɔlen kɔnɔ 5 jamana.

Jiri saabu ye: Charbon ye taa ye ka ɲɛnɛjuguw bɔra kɛlɛ la, o kɔnɔnɛw bɔra sɔrɔ fɛɛrɛ la, bactéries et champignons, ɲɛ wɛrɛ ye sɔrɔcɛw ka jugu sɔrɔ.

Kɔnɔte sɔrɔ dabɔra don: Charbon ye bɛ se ka sɔrɔ saabu sɛgɛn, kɛlɛbɔlen don, o kɔnɔ bɛ se ka sɔrɔ bɛɛ o bɛ kɛlɛ faama.

ANI

ANI

A ka **makala** nɔgɔnlen dɔn, o kɔ ka **yɛlɛn** nɔgɔn, a ka kɛ **wulunba** ye walima **fitini** ye, **1 fo 10 mm** cɛ.

N'i bɛ i ka **kompo** labɛn:

N'i ka **kompo** labɛnnen bɛ yen ka ban:

I ka **makala yɛlɛnnen** dɔ fara a kan, **10 fo 20%** cɛ. I ka **makala fitini** dɔ fara a kan **kɔnɔnɔ** kelen-kelen bɛɛ kan, ka a **jɛnsɛn** ni **jɔnɔba** (yiriden, bɛnɛ…) ani **jɔnɔw** (kɔgɔjɛ, fɔnɔw…).

- **jɔnɔba** bɛɛ la. Misali: **kompo karisi** kelen (**80 L**) kama: i ka **makala 8 fo 16 L** fara a kan, o kɔrɔ ye **kɔnɔnɔ 1 fo 2** ye.

N'a ka kan ka **nɔgɔn**, i ka a **nɔgɔn**: **makala** bɛ **ji min** kosɛbɛ.

I ka a **jɛnsɛn** kosɛbɛ walasa a ka **jɛnsɛn** yɔrɔ bɛɛ la.

I ka a **ɲɛsin** ka a **mɔn**.

Jii ka fisa yiri ni ɲɛnamaya ye: a bɛ don jijiw fɛ, ka taa filaw la ka bɔ

stomatew fɛ.

O sira famu bɛ se ka dɛmɛna ka jii di ni ɲɛ, tumaɲuman na ani hakɛ ɲuman na.

Ni baara dɔw ye minnu ka nɔgɔn – yiri lajɛ, jii diɲɛ labɛn, dugukolo bon, compost bonya – i bɛ se ka i ka walawala dɛmɛ ka bonya kosɛbɛ, hali tilenba tuma na.